

Międzynarodowa konferencja „Najjaśniejsza gwiazda na wileńskim firmamencie – ksiądz rektor Marcin Poczobut-Odlanicki”, Uniwersytet Wileński, 5–6 grudnia 2018 roku

Z okazji 290. rocznicy urodzin wybitnego uczonego doby Oświecenia, astronoma i matematyka, wykładowcy i działacza oświatowego ks. Marcina Poczobuta-Odlanickiego międzynarodową konferencją naukową w Wilnie w dniach 5–6 grudnia 2018 r. zorganizowało Centrum Polonistyczne Uniwersytetu Wileńskiego we współpracy z Biblioteką Uniwersytetu Wileńskiego oraz muzeum historii Pałac Balińskich w Jaszunach. Sponsorama wydarzenia był Senat RP, Fundacja „Pomoc Polakom na Wschodzie” oraz Instytut Polski w Wilnie. Natomiast językami konferencji były – jak zapisano w programie – języki Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Otwarcie i pierwsza część konferencji miała miejsce w reprezentacyjnej Sali Białej Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego czyli pomieszczeniach dawnego obserwatorium astronomicznego rozbudowanych i powiększonych przez Poczobuta w latach 70. i 80. XVIII w. Zebranych powitali dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego Irena Krivienė, dyrektor Instytutu Polskiego w Wilnie Marcin Łapczyński oraz w imieniu organizatorów dr Regina Jakubėnas.

Tematyka I sesji konferencji, moderowanej przez prof. dr. Ramunė Šmigelskytė-Stukienė (Instytut Historii Litwy, Akademia Oświaty Uniwersytetu Witolda Wielkiego) i prof. dr. hab. Tomasza Chachulskiego (UKSW, IBL PAN), skupiała się wokół osoby Marcina Poczobuta i instytucji Akademii Wileńskiej. Prof. dr. hab. Janina Kamińska z Uniwersytetu Warszawskiego w swoim wystąpieniu zastanawiała się nad czynnikami, które sprawiły, że pochodzący spod Grodna syn szlacheckiej rodziny stał się sławnym uczonym, zasłużonym organizatorem oświaty i nauki. Prof. dr. hab. Kazimierz Puchowski z Uniwersytetu Gdańskiego analizował stanowisko rektora Poczobuta wobec koncepcji konwiktów dla ubogiej szlachty w czasach Komisji Edukacji Narodowej. Dr Wiktar Belazarowicz z Grodzieńskiego Uniwersytetu Państwowego im. Janki Kupały mówił o znaczeniu wileńskiej uczelni w białoruskiej historiografii i o roli, jaką odegrali wileńscy akademicy w kształtowaniu kultury i nauki Białorusi. Natomiast dr Uladzimir Liaushuk z tegoż uniwersytetu skupił się na dziejach jezuickiego kolegium w Grodnie i ludziach z nim związanych w okresie, gdy nauki pobierał w nim Marcin Poczobut.

Wystąpienia podczas II sesji związane były z problematyką Poczobutowskiej epistolografii. Moderatorami sesji były prof. J. Kamińska oraz dr Lina Balaišytė (Instytut Badań

Kultury Litwy). Prof. Tomasz Chachulski oraz dr Wojciech Kaliszewski z IBL PAN analizowali treści zachowanej korespondencji między wileńskim uczonym a poetą-ziemianinem Franciszkiem Karpińskim oraz historykiem, poetą i dramatopisarzem Adamem Naruszewiczem, które ujawniają żywy, interesujący obraz relacji ludzkich. Na temat listów znajdujących w archiwach Towarzystwa Jezusowego mówił dr Andrzej Paweł Bieś SI z Akademii Ignatianum w Krakowie. Referent prezentował dwa oryginalne pisma Poczobuta oraz kolekcję 24 odpisów, które są przechowywane w Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego w Krakowie, oraz zbiór regestów korespondencji kierowanej do Poczobuta przez jezuitów prowincji białoruskiej dostępny w Archiwum Rzymskim Towarzystwa Jezusowego. O projekcie opracowania cyfrowego repozytorium zbioru ok. 2 tys. listów adresowanych do Poczobuta i przechowywanych w Bibliotece Uniwersyteckiej mówiła mgr Veronika Girininkaitė, pracownik biblioteki. Ponieważ rektor Poczobut prowadził bardzo szeroką korespondencję naukową z wieloma ośrodkami i osobami w Europie, szersze udostępnienie tych listów badaczom byłoby pomocne w pracach nad dziejami nauki. Następnie prelegentka oprowadziła uczestników konferencji po okolicznościowej wystawie demonstrując m.in. zachowane oryginały listów uczonego, astronomiczne instrumentarium wykonane na jego zamówienie oraz tzw. pokoje rektorskie, w których mieszkał i urzędował.

Po przerwie obiadowej obrady przenieśli się do sali K. Donelaitisa w budynkach Wydziału Filologicznego. Moderatorami sesji III byli prof. K. Puchowski i doc. dr Asta Vaškeliėnė (Instytut Literatury Litewskiej i Folkloru, Akademia Oświaty Uniwersytetu Witolda Wielkiego). Dr hab. Aldona Prašmantaitė z Instytutu Historii Litwy przedstawiła problematykę beneficjów kościelnych należących do uposażenia Uniwersytetu Wileńskiego oraz starania Poczobuta o objęcie probostwa w miejscowości Onikszy. Natomiast kolejne referaty poświęcone zostały przede wszystkim zagadnieniom literackim. Dr hab. Jolanta Kowal z Uniwersytetu Rzeszowskiego prezentowała wizerunek cara Aleksandra I, jaki wyłania się z wierszy pochwalnych autorstwa Marcina Poczobuta. O Ksawerym Zubowskim i jego panegirycznym utworze dedykowanym rektorowi Poczobutowi mówiła mgr Paulina Podolska z tejże uczelni, zwracając uwagę na pasję rymowania, charakteryzując autora, realizowanie w utworze pompatycznego schematu ody, a równocześnie zawężenie wizerunku bohatera do jego akademickich osiągnięć i generalnie ograniczoną wartość artystyczną tego poetyckiego hołdu. Interesującą analizę jednej z pierwszych biografii uczonego pióra Jana Śniadeckiego przedstawiła mgr Magdalena Partyka z UKSW. Autorka wykazała m.in. łączenie biograficznej rzeczowości utworu z panegirycznymi środkami i retorycznymi wyrażeniami wykorzystywanymi do subtelnej perswazji, wskazując na udane łączenie przez Śniadeckiego zadań biografu z celami panegirysty.

W sesji IV pod przewodnictwem dr hab. A. Prašmantaitė i dr. W. Belazarowicza wystąpienia dotyczyły kwestii wydawniczych oraz ówczesnego ruchu naukowego. Ciekawe porównanie efektów działalności wydawniczej trzech środowisk zaproponowała mgr Agnieszka Lis-Listwon z UKSW. Analizując wydawnictwa zwarte opublikowane pod redakcją Marcina Poczobuta, Józefa Epifaniusza Minasowicza i Franciszka Bohomolca, autorka uwytkliła popularyzatorsko-naukową wartość tych publikacji oraz ich edycyjną staranność i rzetelność (m.in. opatrywanie wyjaśnieniami, komentarzami, przypisami, unikanie niesprawdzonych informacji). Zdaniem autorki opisywana rzetelność wydawnicza była czytelnym efektem filologicznego kształcenia otrzymanego przez omawianych edytorów

w szkołach jezuickich. Dr Regina Jakubėnas z Uniwersytetu Wileńskiego na tle kalendarzy wileńskich publikowanych w II poł. XVIII w. ukazała rolę i znaczenie „Kalendarza Akademickiego” wydanego przez Poczobuta na rok 1787/88. Mgr Daiva Milinkevičiūtė z Instytutu Historii Litwy omówiła kontakty wileńskiego uczonego z przedstawicielami tzw. republiki literackiej ze szczególnym uwzględnieniem przynależności do towarzystw naukowych działających w epoce. O roli mecenasów i protektorów w rozwoju działalności naukowej Poczobuta i kierowanej przez niego placówki akademickiej mówiła mgr Anna Szmuc z Uniwersytetu Rzeszowskiego, poszukując śladów tych relacji w dokumentach epoki.

Na zakończenie pierwszego dnia konferencji odbyła się ożywiona dyskusja nad wystąpieniami i podsumowanie obrad. Często powracającym wątkiem była sugestia potrzeby kontynuowania badań nad osobą Marcina Poczobuta-Odlanickiego i jego wkładem do rozwoju nauki. Zwracając uwagę na ogrom źródeł, jakie pozostają jeszcze do przebadania, sugerowano konieczność ich krytycznej edycji, umożliwiającej badaczom różnych dyscyplin twórcze zmierzenie się z problematyką. I sami organizatorzy, i uczestnicy zauważyli brak wystąpień z obszaru historii nauki, które pomogłyby rzeczowo i obiektywnie ocenić dorobek i rolę „najjaśniejszej gwiazdy na wileńskim firmamencie” w rozwoju poszczególnych dyscyplin naukowych i generalnie w upowszechnianiu wiedzy.

Drugiego dnia konferencji „poczobutolodzy” mieli okazję odwiedzić podwileńską wieś Taboryszki i dawną Rzeczpospolitą Pawłowską. Była to republika samorządowa utworzona w 1769 r. przez księdza Pawła Ksawerego Brzostowskiego, która funkcjonowała 25 lat, obejmowała obszar ponad 3 tys. hektarów, posiadała własną konstytucję, herb, pieniądze, sejm, skarb, kasę samopomocy i szkołę. Po dawnej Republice Pawłowskiej pozostały dzisiaj resztki zabudowań. Kolejnym punktem wyprawy był odrestaurowany Pałac Balińskich w Jaszunach, miejscowości odległej od Wilna ok. 30 km, po którym oprowadzał znakomity gawędziarz i facecjonista, kierownik ośrodka Kazimierz Karpicz. W należącym niegdyś do Radziwiłłów pałacu, przebudowanym przez Michała Balińskiego i jego żonę Zofię ze Śniadeckich, gościło wielu ludzi nauki i kultury, m.in. ks. Stanisław Jundziłł, Tomasz Zan, Juliusz Słowacki, Antoni Edward Odyniec, Józef Mianowski, ks. Paweł Ksawery Brzostowski, Wawrzyniec Puttkamer, bp Andrzej Benedykt Kłagiewicz, Jędrzej Śniadecki. Tu ostatnie lata życia spędził także Jan Śniadecki, pochowany na miejscowym cmentarzu.

Andrzej Paweł Bieś
Akademia Ignatianum w Krakowie
ORCID 0000-0002-2857-8125

Międzynarodowa konferencja „Nauki pomocnicze historii w badaniach nad historią Wielkiego Księstwa Litewskiego”, Wilno, 25–26 kwietnia 2019

W dniach 25–26 kwietnia 2019 r. w Instytucie Historii Litwy w Wilnie (*Lietuvos istorijos institutas*) odbyła się międzynarodowa konferencja naukowa zatytułowana „Nauki pomocnicze historii w badaniach nad historią Wielkiego Księstwa Litewskiego / Pagalbiniai istorijos mokslai Lietuvos didžiosios kunigaikštystės tyrimuose”. W konferencji tej, obok wystąpień poświęconym badaniom należącym *stricte* do zakresu nauk pomocniczych historii, znalazły się także referaty traktujące o historii tych dyscyplin.

Obrady, które zgromadziły badaczy z Białorusi, Litwy i Polski (niestety Ilona Teplouhova z Łotwy musiała w ostatniej chwili odwołać swój przyjazd; zapowiedziany referat: Kilka aspektów terminologii sfragistycznej na Łotwie XXI w.), odbyły się w sześciu sesjach. Po przywitaniu gości i odczytaniu listu powitalnego Rimantasa Miknysa, dyrektora Instytutu Historii Litwy, rozpoczęła się pierwsza sesja, poświęcona zagadnieniom związanym z dziejami rozwoju nauk pomocniczych historii. Maciej Dorna z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu omówił koncepcję nauk pomocniczych historii Joachima Lelewela na tle historiografii drugiej połowy XVIII i początków XIX w. Andrei Liuby z Białoruskiego Państwowego Uniwersytetu w Mińsku przedstawił badania Aleksandra Gieysztorza nad ideologią władzy Jagiellonów w Wielkim Księstwie Litewskim, a Jūratė Kiaupienė z Instytutu Historii Litwy scharakteryzowała zasób Tek Naruszewicza pod kątem Metryki Litewskiej. Po przerwie rozpoczęła się druga sesja, poświęcona przede wszystkim zagadnieniom kodykologicznym, bibliologicznym i paleograficznym. Otworzył ją referat Doroty Sidorowicz-Mulak z Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu i Jacka Soszyńskiego z Instytutu Historii Nauki PAN w Warszawie, traktujący o historii dociekań proveniencyjnych nad dawną ksiązką i ich dotychczas niewykorzystanymi możliwościami badawczymi. Jako drugi w tej sesji wystąpił Michał Sołomieniuk z Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie z referatem poświęconym źródłom do historii Wielkiego Księstwa Litewskiego w reprezentowanej przez niego instytucji. W kolejnym wystąpieniu Krzysztof Bracha z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach wskazał na kwestię pastoralistów w badaniach nad chryścianizacją Litwy, ze szczególnym uwzględnieniem roli analiz kodykologicznych. Referat gospodyni konferencji, Rūty Čapaitė, omawiający różnorodność kursywy łacińskiej w autografach powstałych na Litwie w ostatniej ćwierci XV i w XVI w., z uwagi na opóźnienie czasowe otworzył trzecią, poobiednią sesję, której głównym tematem zainteresowań były zagadnienia związane z propopografią, geografią historyczną i metrologią. Ponieważ Ra-

fał Witkowski z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu (zapowiedziany referat: Badania prozopograficzne duchowieństwa katolickiego Wielkiego Księstwa Litewskiego) musiał w ostatniej chwili odwołać swój przyjazd, jako pierwsza w sesji właściwej wystąpiła Anna Pytasz-Kołodziejczyk z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, która na przykładzie zachodniej Grodzieńszczyzny omówiła metody badań nad zasobami wodnymi do końca XVI w. Następnie kwestie związane z badaniem miar produktów sypkich w XVII i XVIII w. przedstawił Aliaksandr Dounar z Instytutu Historii Akademii Nauk Białorusi. W sesji wieczornej, zajmującej się dyplomatyką, zgromadzeni wysłuchali referatów Mindaugasa Klovasa z Instytutu Historii Litwy o terminie „dokument” w dyplomatyce, Aleny Liubej z Państwowego Instytutu Szkoły Wyższej w Mińsku o glejcie poselskim na obszarach Wielkiego Księstwa Litewskiego w XV–XVI w., oraz Andreja Ryčkova na temat formularza listów ruskich na Litwie w okresie wczesnonowożytnym. Pierwszy dzień obrad zamknął referat Moniki Jusupović z Instytutu Historii PAN w Warszawie, traktujący o rodzajach i strukturach osiemnastowiecznych akt sejmiku kowieńskiego jako świadectwie specyfiki akt sejmikowych litewskich.

Drugi dzień i piątą sesję, poświęconą numizmatyce, heraldyce i sfragistyce, otworzyło wystąpienie Dominika Szulca z Instytutu Historii PAN, omawiające problemy związane z monetą jako nośnikiem idei unii polsko-litewskiej w pierwszej połowie XVI w. Następnie Agnė Railaitė-Bardė z Instytutu Historii Litwy omówiła kwestie związane z analizowaniem trzymaczy w heraldyce litewskiej, a Rasa Valatkevičienė z Muzeum Narodowego – Pałacu Wielkich Książąt Litewskich w Wilnie przedstawiła zagadnienie badania pierścieni sygnetowych w XIV–XVII w. W ostatniej sesji, związanej z heraldyką, dyplomatyką i bronioznawstwem, wystąpiła Gabrielė Jasiunienė z Uniwersytetu w Szawlach z referatem o heraldycznych wpływach imigracji niemieckiej na heraldykę szlachecką na Żmudzi w XVII–XVIII w. Po niej miejsce na mównicy zajęła Gitana Zuijenė z Instytutu Historii Litwy, mówiąca o formułach i ceremonii przysięg uczestników procesów sądowych na Litwie. Przedostatni referat wygłosił Adam Stankevič z Instytutu Historii Litwy, który zajął się cechami rozwojowymi akt sądów szlacheckich Wielkiego Księstwa Litewskiego w XVIII w. Obrady zamknął referat niezależnego badacza Olegasa Usačiovasa, poświęcony badaniu broni i wyzwaniom stojącym przed integracją interdyscyplinarną w historiografii litewskiej.

Wszystkim sesjom towarzyszyły dyskusje i intensywne rozmowy kularowe. W komentarzach zamykających obrady padły słowa o wadze tego spotkania i konieczności kontynuacji tej niezwykle cennej inicjatywy litewskich historyków.

Jacek Soszyński

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN

ORCID 0000-0001-7124-3569